

**Грецька культура починається з
грецьких міфів**

Міфи

– вигадані,
фантастичні уявлення давніх
людей про світ

Міфологія:

1. Наука, що займається вивченням міфів
2. Сукупність міфів певного народу або всього людства

Міфрічний цикл-сукупність
міфів, об'єднаних спільним
місцем дії, героєм або
подією.

Спільні риси казки і міфу:

- **Коллективний твір без автора**
- **Вигадані події, герої**
- **Елементи вигадки, фантастики, чарівного**
- **Образність мови**

Відмінні риси міфу й казки

Міф	Казка
Виникли з потреби пояснити світ, природні явища	Виникли з виховною метою. В основі – повчання
Пояснення дійсності через фантастику	Протиставлення мрії та дійсності
Герої-міфічні істоти, боги	Дійові особи є носіями певних людських якостей
Віра у вплив вищих сил на долю, вчинки героїв, народів	Герой сам творець своєї долі, бореться за неї
Не завжди щасливе закінчення	Завжди щасливий фінал

Коли ми припинимо вірити у міф-він стане казкою

В грецькій літературі визначають такі цикли міфів:

- Про виникнення світу, богів
- Про героїв (Персея, Прометея, Геракла, Сізіфа, Тантала)
- Про пригоди аргонавтів (пошуки золотого руна Язоном та його друзями)
- Фіванський цикл (про царя Едіпа та його нащадків)
- Троянський цикл (про троянську війну)

Виникнення світу та богів

Боротьба богів

Після титанів **Гея** народила трьох жахливих велетнів — **гекатонхейрів** (сторуких п'ятидесятиголових велетнів).

Переляканий їхнім виглядом і могутністю, батько-Уран зачинив їх у Тартарі — похмурому, вічнотемному підземному світі, який, за міфічними уявленнями греків, був настільки ж віддаленим від земної поверхні знизу, як небо — зверху. І застогнала мати-Земля від страшного тягаря, бо не хотіла бути в'язницею власних дітей. Відтоді вона почала підбурювати титанів повстати проти батька, але ті боялися чинити опір **Уранові**. І лише наймолодший із них, **Кронос**, відняв у батька трон і запанував сам. Так влада над світом на певний час перейшла до **титанів**

- **Кронос** узяв собі за дружину богиню **Рею**. Він дуже боявся втратити владу так само, як її отримав, адже почув, що один із його дітей може зробити з ним те саме, що він зробив з Ураном. Аби уникнути цього, Кронос почав живцем ковтати всіх своїх новонароджених дітей. Вчені припускають, що так у міфі «законсервувалися» згадки про найдавніші людські жертвоприношення.

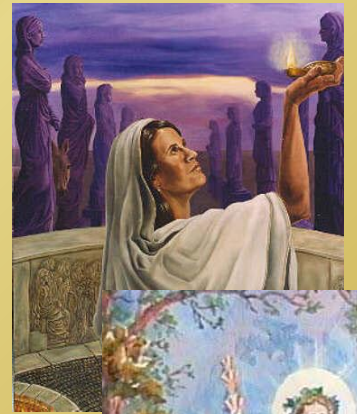
Так він проковтнув аж **п'ятеро немовлят**. Тоді Рея, жаліючи їх і чекаючи на чергову дитину, поїхала на острів Крит. Там, потай від усіх, у глибокій печері, вона народила хлопчика — **Зевса**, майбутнього володаря світу. А поки що над немовлям зібралися хмари, адже якби Кронос дізнався про вчинок Реї, то негайно проковтнув би малюка. Але замість Зевса Рея підсунула чоловікові довгий камінь, загорнутий у пелюшки. У Дельфах був камінь, який елліни на свята прикрашали стрічками і мастили оливою, бо вірили, що саме його Рея віддала чоловікові замість Зевса. Проквітнувши камінь, Кронос подумав, що позбувся чергової дитини і може не боятися за владу.

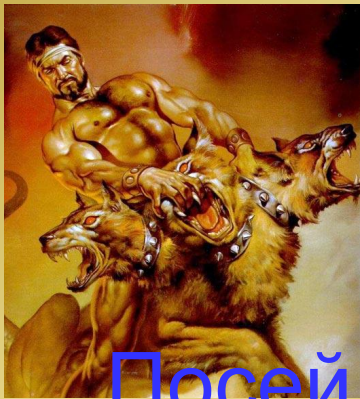
- Тим часом малого Зевса вигодувала своїм молоком **коза Амалтея (Амалфея)**. Після смерті цієї тварини з її рога еллінська богиня щастя і благоденства Тіхе сипала на людей різні блага, багатства, тому він отримав назву **«ріг достатку»**. *Іноді кажуть, що на людину посипалися нагороди й блага, як із рога достатку.* А коли Зевс виріс, то дав Кроносові напій, який примусив того вивергнути всіх поглинутих дітей. Прекрасні й сяючі, майбутні боги-олімпійці вийшли на білий світ

Діти Кроноса і Реї

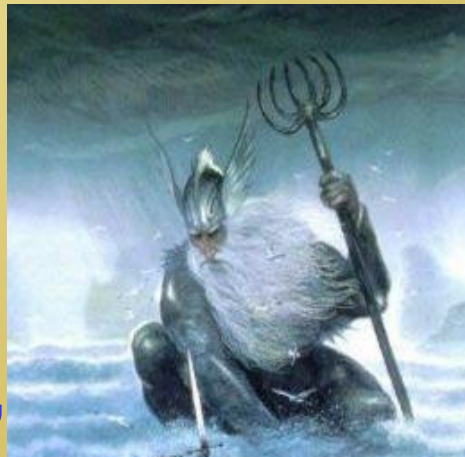

- Гестія(богиня сімейного вогню та жертовного вогню),
- Деметра(богиня плодючості),
- Гера(покровителька шлюбу, охороняла мати під час полоргів)

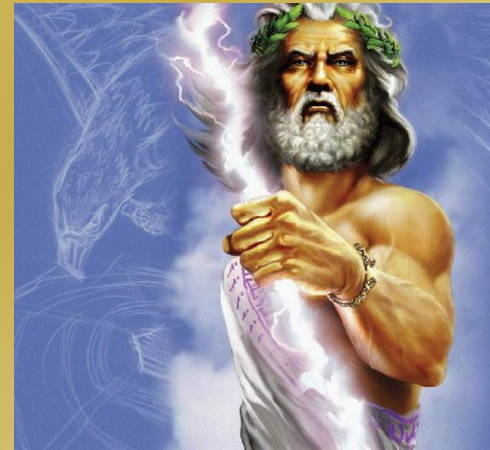

• Аїд,

Посейдон,

Зевс

Титаномахія

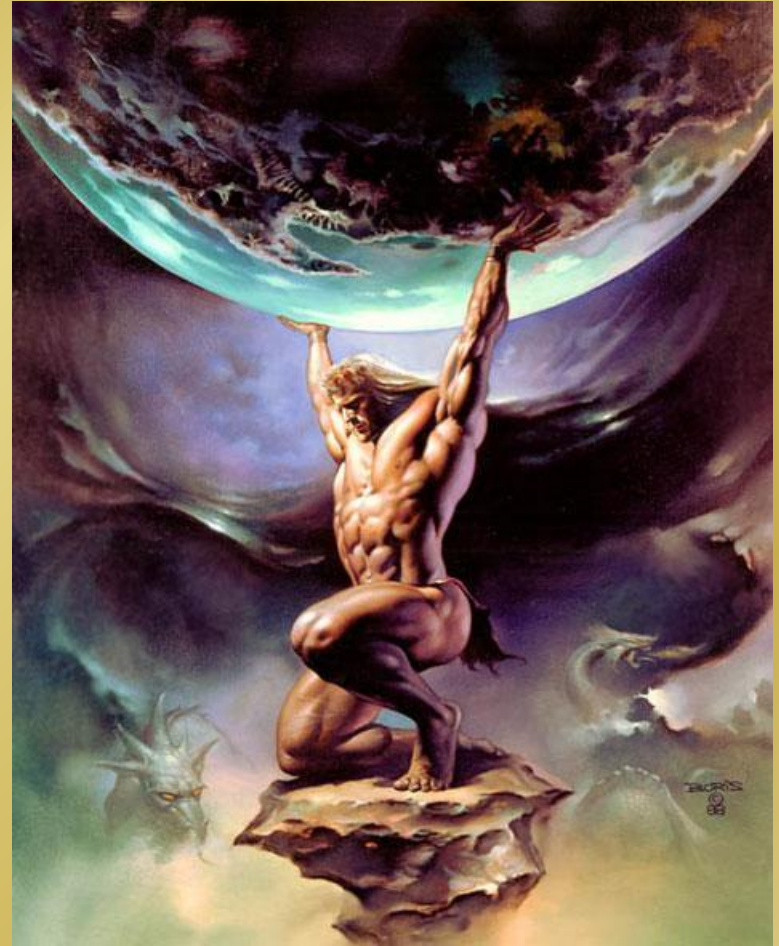

- Однак Кронос із титанами й не думали віддавати владу новим, значно дрібнішим за них богам, які закріпилися на високому Олімпі. Почалася жорстока війна Зевса та його братів і сестер за владу над світом — титаномахія (від «титан» і «махія» — війна, боротьба). Вона тривала довго: титани трясли Олімп, як дерево, жбурляли велетенські брили в олімпійців, а ті відповідали їм «взаємністю». Через десять років, бачачи, що війні кінця не видно, Зевс покликав на допомогу **в'язнів-гекатонхейрів**.

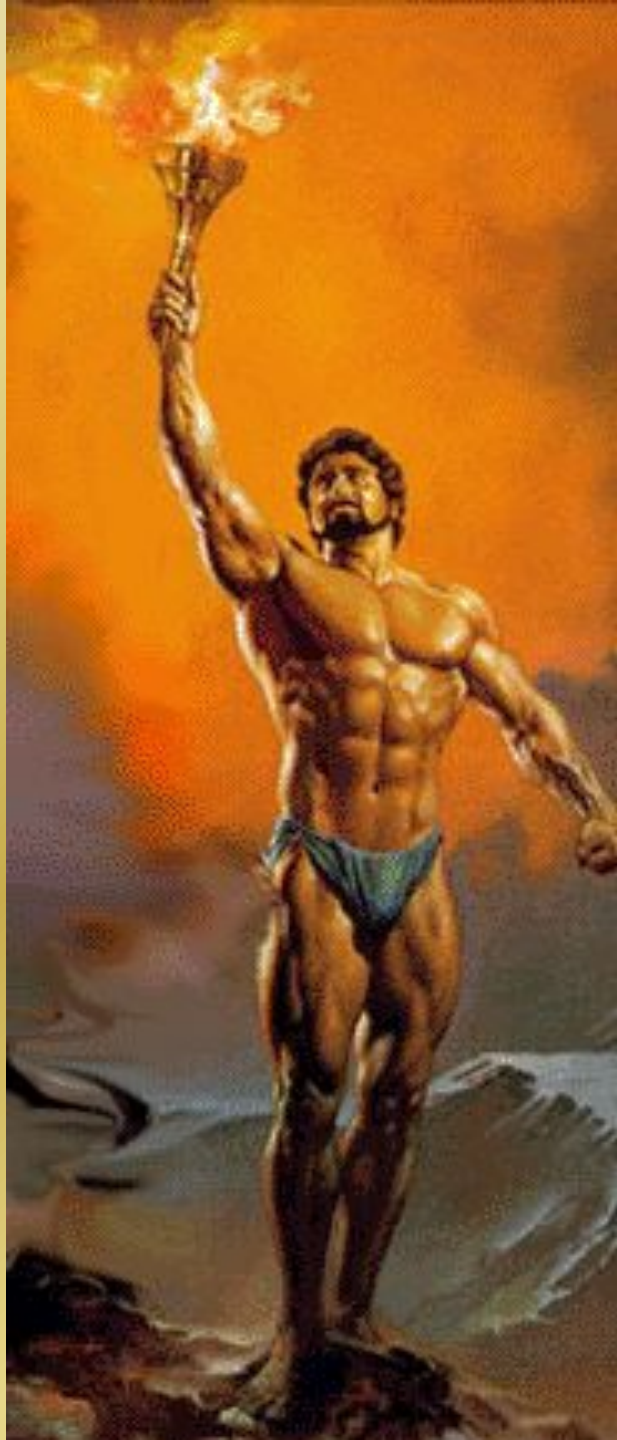
- Страшні, величезні й могутні п'ятдесятиголові й сторукі велетні почали з корінням виривати з поверхні матерії-Землі цілі гори й жбурляти ними в титанів. Звичайно ж, олімпійці, насамперед Зевс зі своїми страшними блискавками, теж від них не відставали. Земля тріщала, мов шкаралупа горіха під чоботом, скрізь стояв неймовірний гуркіт, шугали блискавки й вирувало полум'я, від жахливого жару почали закипати ріки й моря, а повітря наповнилося смородом і димом, тож усе оповив суцільний морок. Не витримали титани такого страшного натиску — і невдовзі олімпійці святкували перемогу

- Зевс жорстоко розправився з бунтівниками. Так, могутнього **Атланта** він примусив на краю землі тримати на плечах величезне й важке склепіння неба. Придивіться до стін старих будинків: на них можна помітити кам'яні фігури кремезних чоловіків, які на спинах чи плечах, згинаючись під тягарем, тримають балкони або еркери. Їх називають **«атлантами»** — на згадку про покараного титана, що поплатився за участь у титаномахії. Цікаво, що маленький шийний хребець, який тримає голову людини, теж називається атлантом. Та й назва океану — **«Атлантичний»** — не дає людям забути бунтівного титана. Більшість бунтарів олімпійці скували міцними ланцюгами й кинули аж до Тартару. А щоб титани не звільнилися і знову не загрожували олімпійцям, біля мідних незламних воріт Тартару Зевс звелів поставити надійну охорону — сторуких велетнів-гекатонхейрів. Так над світом запанували олімпійці.

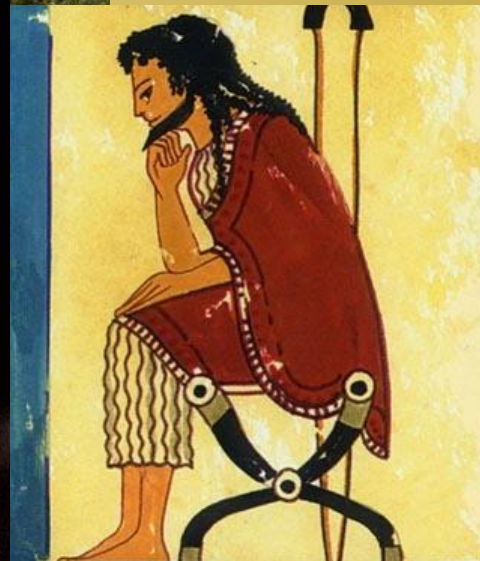

Міфи про героїв

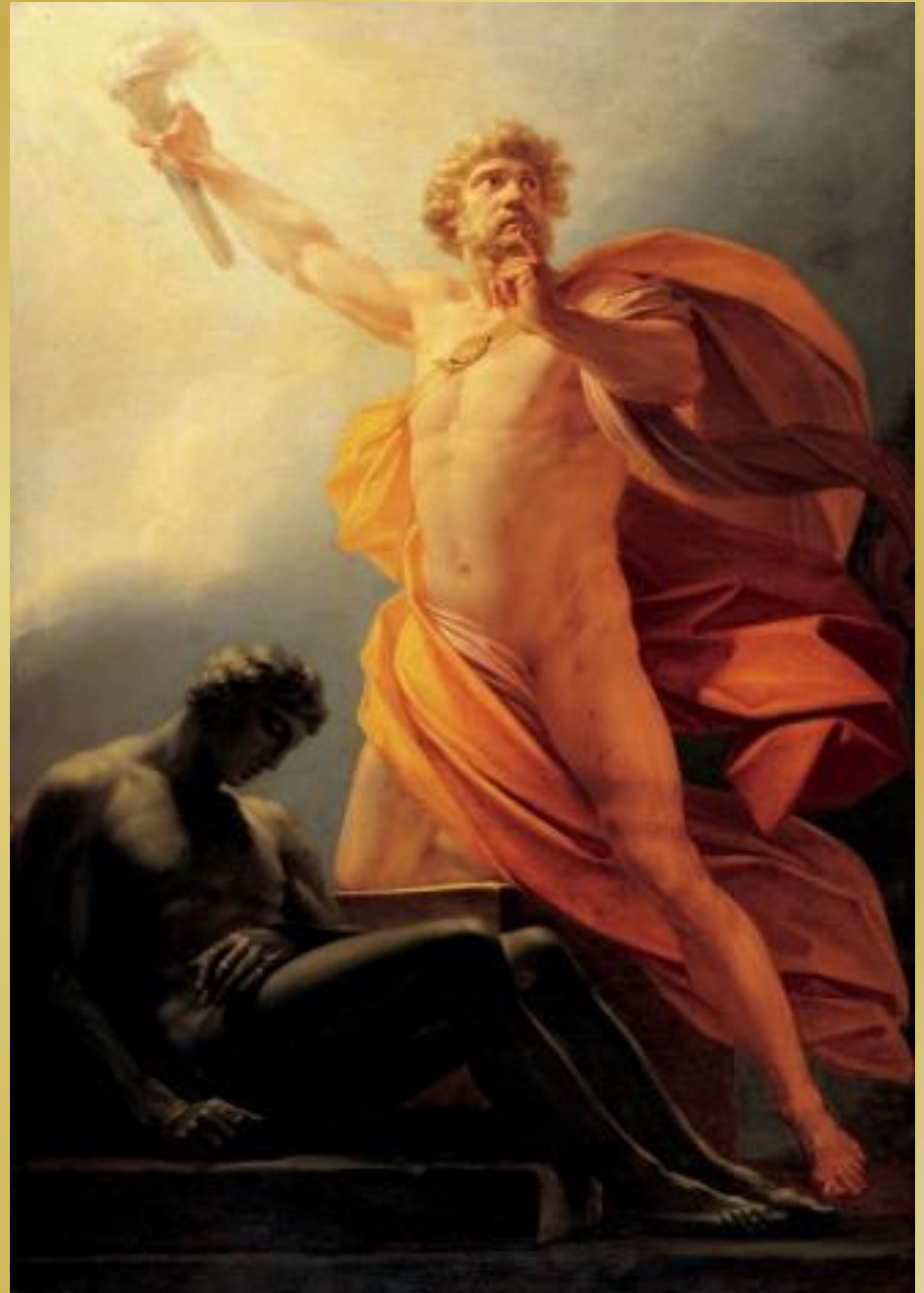

- **Титан Прометей** у титаномахії участі не брав. Син богині справедливості й правосуддя Феміди, він не був прибічником вирішення проблем за допомогою грубої сили, до чого звикла більшість інших його могутніх братів-титанів. Прометей був розумним, про що свідчить його ім'я, що в буквальному перекладі означає **«провидець»**, «той, хто думає наперед». А ось брата його звали **Епіметей** (**«той, хто міркує заднім числом»**, інакше кажучи — дурень). *За одним із міфів, Прометей був «батьком» людства. Першу людину він виліпив із глини і зрозумів, що глиняна фігурка ожила, коли та чхнула. У Греції було містечко, де подорожнім охоче показували рештки глини, з якої Прометей виліпив людей. Це два чималих валуни розміром із добрячий віз кожен. А пахла та глина подібно до запаху тіла людини.*

Боги доручили **Епіметею** розподіляти поміж живими істотами здатність до виживання у світі. І той витратив **усі запаси** життєстійкості **на тварин**. А коли черга дійшла до людей, їм майже нічого не залишилося. Адже, скажімо, найсильніша людина не зрушить з місця такої ваги, яку тягне будь-який віл. Отже, людина неспроможна тягти й плуга, через що приречена на голодну смерть або напівголодне животіння. А людські нігті та зуби є дуже слабкими й крихкими, їх навіть не можна порівнювати з пазурами лева або іклами кабана. Тому, якщо беззбройна людина зідеться з двобої з левом чи вепром, то його результат майже неодмінно буде не на користь «дитини **Прометея**», обділеної Епіметеєм. Крім того, в людини немає такого хутра, яке має ведмідь. Тому вона приречена на замерзання там, де виживає ця тварина. Словом, куди не кинь, а люди виявилися значно беззахиснішими перед хижакami та злими силами природи, ніж тварини

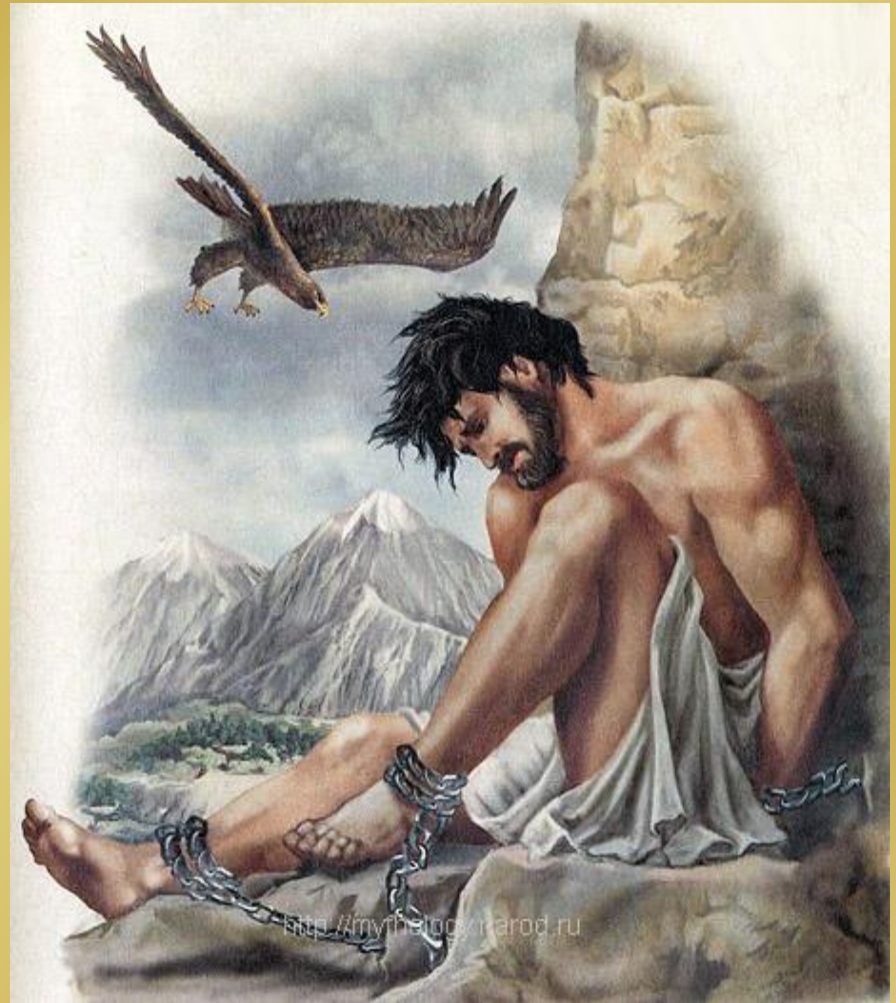
- Тому Прометей захотів допомогти людям. Він вирішив дати їм **розум** — іскру божественного вогню, який палав на Олімпі. Як відомо, вогонь, полум'я здатні освітлювати все навколо, протистояти темряві. А вислів **«вогонь Прометея»** означає світло розуму, пізнання, культури, цивілізації, які уславляються в міфах про Прометея.
- Титан навчив смертних будувати житло, обробляти землю за допомогою тварин, пояснив їм природні цикли.
- Крім того, навчив їх рахувати й писати, обдарував схильністю до мистецтва. Словом, **перетворив первісних людей на «людей розумних»**. Про це написав у трагедії *«Прометей закутий»* (V ст. до н. е.) видатний еллінський драматург, *«батько трагедії»* Есхіл.

- Зевс суворо наказав охороняти божественний вогонь. Але непокірний **титан, співчуваючи людям, викрав іскру полум'я,** яке палало на Світовій Горі Олімп. Заховавши її в очеретину, він прокрався повз охорону, спустився на землю й віддав божественний вогонь смертним. **Чи знав він про те, що прогнівить Зевса? Звичайно, знав, на те ж він і провидець-Прометей. Але любов до людей (її ще називають гуманізмом), співчуття до них перемогли!**

- Зевс жорстоко покарав Прометея. Гефесту було наказано прикувати героя до скелі. Щодня прилітав орел і клював печінку титана, яка відновлювалася до наступного прильоту. Так Прометей страждав , аж допоки Геракл не звільнив його від пекельних мук. Гея забрала сина в свої надра.

**Міфи про пригоди аргонавтів
(пошуки
золотого руна Язоном
та його
друзями)**

- Езон, цар фессалійського міста Іолка, мав підступного брата Пелія, який скинув його з престолу. Саме тоді в Езона народився син Язон. Щоб передати царську владу своїм нащадкам, Пелій вирішив убити немовля. Про це довідався старий слуга й застеріг Езона. Уночі мати віднесла немовля до кентавра Хірона, під наглядом якого Язон ріс до двадцяти одного року, нічого не знаючи про своє походження. Ставши дорослим, він подякував Хіронові й пішов шукати пригод і слави. Опинившись біля річки, юнак зустрів стареньку бабусю, яка попросила його перенести її на інший берег. Язон охоче допоміг, не знаючи, що то була сама Гера, яка випробовувала доброту юнака.

- Відтоді дружина Зевса стала його опікункою. У річковому мулі Язон загубив сандалію і напівузутим зайшов до Іолка. Там його побачив Пелій, який щойно отримав страшне попередження дельфійського оракула: «Бійся того, хто буде водночас земляком і чужинцем, босим і взутим». Отож переляканий Пелій помітив Язона й звелів слугам запросити його до палацу. Там Язон назвав своє ім'я. Тоді цар запитав: «Що б ти зробив, Язоне, якби був царем і знав, що маєш загинути від руки одного з твоїх гостей?» — «Послав би того гостя на пошуки золотого руна». — «То знай же, що це саме ти і є. Отож іди й принеси мені золоте руно». Язон онімів, а до нього підійшов слуга, який колись попередив Езона про страшний намір Пелія, і розповів історію його роду й провів до батька

- Побачивши дорослого сина, Езон заплакав. Глибоко вражений батьковою старістю та бідністю, Язон побіг до палацу, у вічі сказав Пелію про його негідну поведінку й зажадав, аби той повернув багатство та владу. Цар хитро відповів, що віддасть владу, коли Язон привезе золоте руно. Від Хірона Язон знав історію руна.

Цар беотійського міста Орхомени Атамас і його дружина Нефела мали двох дітей: сина Фрікса та доньку Геллу. Овдовівши, Атамас одружився з Іно, донькою фіванського царя Кадма (родичкою Лая, Едіпа й Антігони). Зла мачуха намовила жінок з Орхомени ошпарити посівне зерно окропом і тим викликати в країні неврожай. Коли хліби не зійшли, Атамас відрядив гінців до оракула запитати, як відвернути божий гнів. Іно підкупила гінців, які принесли цареві відповідь, що вона сама підготувала: боги вимагають, аби їм принесли в жертву царських дітей. Проте й Нефела пильнувала дітей. Материна душа з'явилася Фріксові в сні й веліла тікати разом із сестрою. Уночі за містом на них чекатиме чарівний золотий баранчик, який віднесе їх, куди вони захочуть. Діти сіли йому на спину й трималися за золоте руно, а він пролітав над горами, островами й морем, немов ластівка. У протоці, що відокремлює Азію від Європи, знялася буря. Злякавшись, мала Гелла впала в море, яке відтоді називається Геллеспонтом (грец. море Гелли), а її брат опинився в Колхіді, де страждав прикутий Прометей. Фрікс доглядав баранчика, поки той зістарився і попросив, щоб його принесли в жертву Зевсові. А золоте руно цар Колхиди Еет повісив на дубі у священному гаю Ареса.

- Цар беотійського міста Орхомени Атамас і його дружина Нефела мали двох дітей: сина Фрікса та доньку Геллу. Овдовівши, Атамас одружився з Іно, донькою фіван-ського царя Кадма (родичкою Лая, Едіпа й Антігони). Зла мачуха намовила жінок з Орхомени ошпарити посівне зерно окропом і тим викликати в країні неврожай. Коли хліби не зійшли, Атамас відрядив гінців до оракула запитати, як відвернути божий гнів. Іно підкупила гінців, які принесли цареві відповідь, що вона сама підготувала: боги вимагають, аби їм принесли в жертву царських дітей. Проте й Нефела пильнувала дітей. Материна душа з'явилася Фріксові в сні й веліла тікати разом із сестрою. Уночі за містом на них чекатиме чарівний золотий баранчик, який віднесе їх, куди вони захочуть. Діти сіли йому на спину й трималися за золоте руно, а він пролітав над горами, островами й морем, немов ластівка. У протоці, що відокремлює Азію від Європи, знялася буря. Злякавшись, мала Гелла впала в море, яке відтоді називається Геллеспонтом (грец. море Гелли), а її брат опинився в Колхіді, де страждав прикутий Прометей. Фрікс доглядав баранчика, поки той зістарився і попросив, щоб його принесли в жертву Зевсові. А золоте руно цар Колхіди Еет повісив на дубі у священному гаю Ареса.

-

- Язої розіслав гінців по всій Елладі, скликаючи охочих у заморський похід. На заклик з'явилися Геракл, Тезей (який переміг Мінотавра й за допомогою «нитки Аріадни» вийшов із лабіринту), Пелей (батько Ахілла), натхненний співець Орфей (він зачаровував грою на лірі навіть диких звірів і наважився піти до Аїду по Еврідіку), син Аполлона, бог лікарів Асклепій (його ще називали Ескулапом, а медиків і досі іронічно називають «ескулапами») та інші сміливці. Збудували корабель «Арго» (грец. швидкий), а членів його екіпажу стали називати аргонавтами. Обравши ватажком Язона, вони вирушили в далеку небезпечну мандрівку. Біля входу в Чорне море, де тепер відкривається протока Босфор, прохід закривали дві скелі Сімплегади. Вони то щільно сходилися, то розходилися, на мить відкриваючи прохід. Між Сімплегадами не міг пройти жоден корабель. Аргонавти зупинилися прямо біля них і випустили голуба. Птах промайнув блискавично, і скелі, з'єднавшись, лише вирвали в нього з хвоста кілька пір'їнок. Скориставшись миттю, коли скелі розійшлися, аргонавти налягли на весла, і «Арго» пролетів так швидко, що вони встигли розтрити лише шматок дерева на його кормі. Сімплегади завмерли й відтоді більше не ворушилися.

- Аргонавти прибули до Колхіди. Коли герої пояснили мету свого приїзду, цар Еет підступно пообіцяв, що віддасть золоте руно Язонові лише після того, як той запряже пару бронзових вогнедишних биків, виоре Аресове поле, посіє драконові зуби й переможе воїнів, які народяться із цього посіву, та ще й подолає невсипущого дракона, що стереже золоте руно.

- На превеликий подив присутніх, Язон здійснив усі ці подвиги, заволодів золотим руном і здобув вічну славу. І ніхто не знав, що йому допомогла донька Еета чарівниця Медея, яка закохалася в нього й втекла з ним на «Арго». Коли ж Еет послав флот навздогін «Арго», вона вбила свого маленького брата, якого викрала з дому, порізала його тіло на шматки й розкидала по морю. Побачивши на хвилях синове тіло, Еет зупинив кораблі, щоб забрати його. Тим часом «Арго» став недосяжним для переслідувачів. Жах охопив аргонавтів: караючи за злочин, Зевс відвернувся від них, почалися дні злигоднів і поневірянь. Нарешті аргонавти повернулися до Іолка. Але Езон уже був при смерті. Тоді Медея омолодила його й улаштувала так, щоб доньки Пелія, захотівши омолодити й свого батька, власноруч його вбили. Передчуваючи неминучу помсту жителів Іолка, Язон із Ме-деєю та дітьми втекли з міста.

Невдовзі вони опинилися в Креона, царя Коринфа, у доньку якого, Креусу, Язон закохався. Медея була приголомшена зрадою чоловіка, задля якого стільки зробила. Проте вона стримала гнів і навіть подарувала нареченій напрочуд гарну шлюбну сукню. Коли Креуса одягла дарунок Медеї, сукня облягла її й пекла, як вогонь. Золотий вінець на скронях тлів, і полум'я поповзло по її блідих щоках. Вогонь намагалися погасити, але вода перетворювалася на пару й огортала царівну молочною хмарою. Убрання, намочене в отруйних соках різного зілля, уп'ялося в тіло, і бідна дівчина горіла живцем. Почувши передсмертні зойки Креуси, Медея повбивала своїх дітей і на колісниці, запряженій крилатими драконами, утекла до Афін. Тіла її синів коринфяни поховали в храмі Гери. На їхній могилі щороку відбувалося богослужіння.

-

Троянський цикл (про троянську війну)

- **троянський цикл**, пов'язаний із містом Троєю, яке ще називали Іліоном (звідси назва поеми Гомера — «Іліада»). Мати-Земля Гея попросила свого онука Зевса помститися за неї, звільнивши від непосильного тягара — безлічі людей, які розмножилися на її грудях, через що їй стало важко дихати. Вони постійно ранили її тіло плугами, кололи заступами й мотиками в пошуках корисних копалин, нищили її волосся (ліси й чагарники), закупорювали артерії та вени (загачували ріки та струмки). До слова, і нині, наче продовжуючи цю прадавню метафору, смертоносні природні катаклізми, пов'язані із земною корою (цунамі й виверження вулканів, землетруси й вибухи метану в шахтах), називають «помстою Геї». І Зевс, на прохання Геї, вирішив улаштувати Троянську війну

- Богиня чвар і розбрату Еріда на весіллі Пелєя та Фетіди (майбутніх батьків Ахілла) посварила Геру, Афіну й Афродіту, підкинувши яблуко з написом «найвродливішій» («яблуко розбрату»). Кожна з трьох богинь вважала, що воно адресоване саме їй. «Суддя», троянський царевич Паріс, віддав яблуко Афродіті, бо в нагороду за це вона пообіцяла йому найвродливішу з-поміж смертних жінок. Нею була Єлена, дружина спартанського царя Менелая. Він викрав красуню та відвіз її до Трої. Так порушив священний закон гостинності й завдав смертельної образи Менелаєві заморський варвар Паріс (чужоземців елліни називали варварами через незвичність їхньої говірки: «Вар-вар-вар!..»); звідси походить жіноче ім'я Варвара, його латинізований варіант — Барбара, а іноземні слова, не повністю засвоєні якоюсь мовою, називають «варваризмами»). Отже, Гера й Афіна розгнівалися на Паріса за несправедливий суд, Менелай — за викрадену дружину, а елліни — за порушення законів гостинності.

- Ненависть Менелая до Париса та його образа на Єлену посилювалися тим, що вона сама обрала чоловіка серед численних женихів. Її «юридичний» батько, спартанський цар Тіндарей (фактично ж її батьком був Зевс), захотів одружити доньку. Але та була настільки вродливою, що, якби він сам обрав їй пару, інші женихи (а до неї сваталися майже всі ахейські царі) могли б образитися й піти війною на обранця. Тому Тіндарей улаштував своєрідне змагання женихів із такими умовами: а) Єлена обере чоловіка сама; б) «необрані» не метатимуться йому й Тіндареєві; в) навпаки, коли хто-небудь скривдить Єлену або її чоловіка, то на нього всі «необрані» підуть війною. Тоді Єлена обрала Менелая сама, а потім утекла від нього до Трої. Не сватався до Єлени через свою юність лише Ахілл. За іншою версією міфу, це порадив його вихователь, мудрий кентавр-провидець Харон (він виховував також Геракла, Тезея, Язона та ін.). Проте, якщо Ахілл не обіцяв допомоги Менелаєві, тоді які причини спонукали його воювати під Троєю? Відповідь така: він знав, що проживе недовго, тому поспішав здобути славу, а велика Троянська війна — найкраще для цього місце.

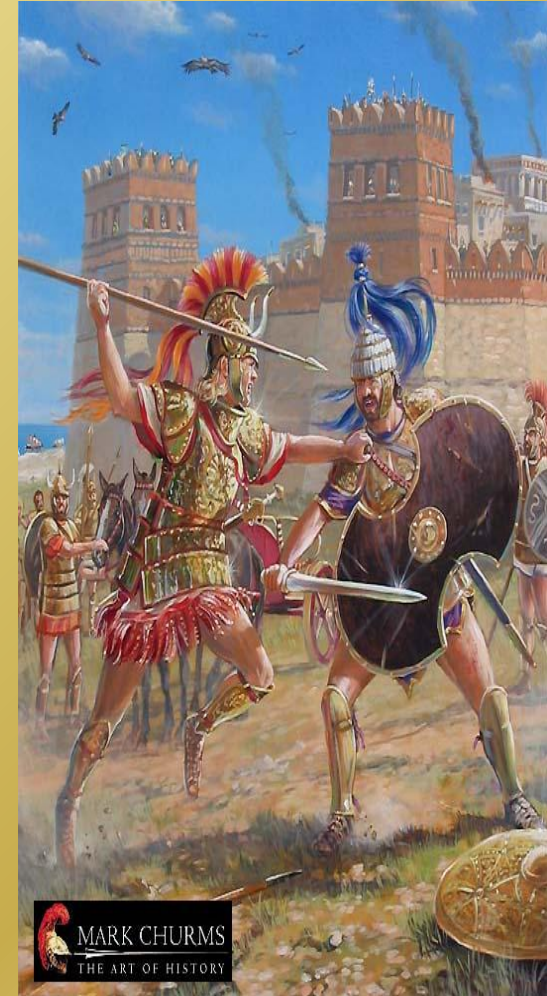
- Чому ж під час Троянської війни Ахілл і його мати Фетіда користувалися прихильністю самого Зевса? Як мовилося, «яблуко розбрату» з'явилося на весіллі батьків Ахілла — Пелея та Фетіди (це було останнє весілля смертного й богині — доба героїв минала й завершилася під Іліоном загибеллю «останнього героя» — Ахілла). Наречена дуже не хотіла цього шлюбу. Справжнього ж ініціатора весілля, який знівечив їй долю, віддавши за нелюбого, мало хто знав. А був ним сам Зевс...

- Від Зевса Фетіда могла народити хлопчика, сильнішого за батька, який міг би посісти трон на Олімпі. Так свого часу вчинив Зевсів батько Кронос зі своїм батьком Ураном, так зробив згодом і сам Зевс щодо Кроноса після перемоги олімпійців у титаномехії. Тому Зевс вирішив негайно одружити Фетіду зі смертним, аби вона народила смертного, який не буде небезпечним для царя богів. Незважаючи на небажання Фетіди, її чоловіком став Пелей, і вона народила Ахіллеса. Та Зевсові й цього було замало — він хотів не просто смерті, а якнайшвидшої смерті Ахілла, і Троя для цього була найкращим місцем. Тому Фетіда в «Іліаді» й називає Ахілла «коротковічним сином», який від народження був приречений на загибель: без нього не впала б Троя, але й сам він мав загинути під її мурами — Зевсові б стало спокійніше за олімпійський трон...

Усупереч волі Зевса, Фетіда хотіла зробити свого сина безсмертним (невразливим для зброї), скупавши немовля в Стіксі. Однак не змогла, бо залишилася не омитою чарівними водами славнозвісна ахіллесова п'ята, за яку вона тримала немовля, аби не впустити його в річку (ще й нині сухожилля біля п'ятки називається «ахілессом»). Саме туди згодом і влучив стрілою Паріс (за допомогою Аполлона), убивши останнього героя. Причому влучив підло, коли незброєний Ахілл прийшов до храму Аполлона одружуватися із сестрою Паріса Поліксеною (за іншим варіантом міфу — під час штурму Трої).

- Після смерті Ахілла Аякс і Одиссей посварилися за його зброю. Її віддали Одиссеєві, Аякс же від люті збожеволів і напав на отару баранів (як згодом герой роману Сервантеса Дон Кіхот), подумавши, що то військо царя Ітаки. Отямившись і збагнувши свою ганьбу, Аякс наклав на себе руки. Паріс загинув, а Єлену видали заміж за його брата Деїфоба. Проте вона хотіла повернутися до своїх, тому зраділа, побачивши якось уночі Діомеда й Одиссея, які пробиралися до храму Афін. Вони прослизнули в місто, щоб викрасти статую богині, бо доки вона була в Трої, ніхто міста завоювати не міг. Єлена провела героїв таємним ходом. Коли ж на ранок стало відомо, що святиню викрадено, троянці не сумнівалися: настав час поразки. За кілька днів греки зняли облогу і їхні кораблі вийшли в море. Троянці вибігли на колишнє поле бою, але жодного ахейця там не було. І ще одне диво: за курганом Ахілла стояв величезний дерев'яний кінь. Поширилася чутка, що це жертва богам і треба забрати трофей до міста. Усі радо погодилися, але жрець Лаокоон, який був там із двома синами, умовляв спалити коня, бо це міг бути підступ. Вислів Лаокоона, ужитий Вергілієм у «Енеїді» (кн. II, 49), став крилатим: «Тітео Danaos et dona ferentes» («Данайців боюсь і з дарами прибулих»). Однак жерця взяли на кпини: «Який підступ, коли всі греки поїхали?» Раптом із моря виповзли дві величезні змії, накинулися на жерця і на очах у зацікавленого натовпу задушили його разом із синами та з'їли (цей сюжет відтворено в уже згаданій скульптурній групі «Лаокоон і його сини»). Вирішивши, що це боги покарали жерця за блюзнірство, троянці потягнули коня до міста.

- За пророцтвом, доки Посейдонів мур буде цілим, ніхто не проникне до Трої. Ясновидиця Кассандра благала не завозити коня, до того ж він не проходив у ворота. Однак мур розібрали, і кінь усе-таки опинився в місті, що й призвело до зруйнування Трої. Так троянці самі підготували власну погибель.

Лаокоон не помилявся, це був підступ: у порожньому череві коня сиділи дванадцяттеро найвідважніших ахеїв разом з Одиссеєм, який і вигадав цю хитрість. Уночі захмелілі троянці заснули, адже бенкет із приводу «виграної війни» був гучним. Щойно стемніло, ахеї повернулися до берега й заховалися за найближчим острівцем. Вилізши з коня і перебивши сонних вартових, вояки Одиссея відчинили браму Трої. Ахеї вдерлися до міста й почалася різанина. Гинув кожен: і старий Пріам, і його малолітній онук Астіанакс, Гекторів син. Жінок убивали чи забирали в рабство, оскверняли жертovníки, усе нищили й палили. А Менелай не вбив, а простив Єлену. Так греки зробили з Трої «скирту гною» (І. Котляревський). Дивом урятувалися Еней, його батько Анхіз, син Юл (Асканій) і гурт троянців, які, за волею Зевса, згодом заснували могутній Рим (Нову Трою), що помстився грекам і зробив з Еллади римську провінцію — Ахайю. Про те, як ахеї з-під стін Трої поверталися додому, існує безліч переказів. Найвідомішою є розповідь про мандри велемудрого Одиссея до рідної Ітаки й вірної дружини Пенелопи, геніально втілена в поемі Гомера «Одіссея».

Фіванський цикл

**(про царя
Едіпа**

та його нащадків)

- У **Фіванському циклі** міфів ідеться про долю царя Едіпа та його нащадків. Фінікійський царевич Кадм, розшукуючи свою сестру Європу (звідси назва нашого материка), опинився на родючій грецькій землі Беотії, де заснував місто Фіви. Спершу звели акрополь («верхнє місто», як у Києві княжий град, на відміну від Подолу, нижнього міста), названий від його імені — Кадмея, а з часом навколо акрополя виросло велике місто, обнесене високим муром із сімома брамами.

Згодом у Фівах почав правити Кадмів правнук Лай, який узяв собі за дружину Іокасту. Проте в них не було дітей, а отже, спадкоємців трону. Лай подався у священні Дельфи, де в знаменитому святилищі Аполлона жриця Піфія переповідала людям його пророцтва. Спитавши, чи матиме він сина, Лай почув страшну відповідь: «Ти матимеш сина, та не радій завчасно: він тебе вб'є, і весь твій рід загине. Так звелів Зевс, аби справдилося прокляття Пелопса».

Замолоду Лай скоїв злочин: погостювавши в царя Пелопса, він викрав його малолітнього сина. У розпачі Пелопс прокляв Лая, побажавши йому загинути від руки власного сина. Лай давно вже забув про це, але тепер усе згадав і жахнувся. Тож коли Іокаста народила дитя, Лай зв'язав малому ноги й пробив їх залізними шпичаками, а тоді звелів рабові, який пас їхні череди на горі Кіферон, віднести туди немовля й кинути в урвище — хай там помре з голоду чи стане поживою диким звірям. А якщо хлопець і виживе, то його можна буде впізнати. Раб пожалів хлопця і віддав його пастухові корінфського царя Поліба. Поліб із дружиною Меропою були бездітними, тож дуже зраділи малюкові. Вони вилікували його опухлі ніжки й назвали Едіпом (опухлоногим). Хлопець виріс у Коринфі, вважаючи Поліба рідним батьком, а Меропу — матір'ю.

- Ставши юнаком, Едіп не знав, що скоїлося з ним у дитинстві. Та якось один молодик назвав його безбатченком, знайдою. Хлопець почав розпитувати Поліба, чи справді він знайда. Той запевняв, що все це вигадки, але так розгубився, що Едіп засумнівався. Він пішов до Дельф, аби дізнатися правду. Однак Аполлон чіткої відповіді йому не дав, а через Піфію напороочив, що він уб'є рідного батька й одружиться зі своєю матір'ю.

Нажаханий, Едіп подався подалі від Поліба та Меропи, аби якось випадково, не бажаючи того, не вбити їх. Він вийшов на шлях, що вів до Фів. Раптом йому назустріч виїхали коні з багатою колісницею, у якій сидів стариган у коштовному вбранні, а перед ним — окличник-візник, який правив кіньми. Не встиг Едіп відступити вбік, як окличник оперіщив його батою. Розлютившись, юнак схопив каменя й щосили жбурнув, але попав не у візника, а в старого, який мертвим упав із колісниці. Так справдилося веління Долі: Едіп убив свого батька, бо той старий був Лай. А Едіп заспокоював своє сумління: не він перший напав, його змусили боронитися!

-

- Креонт, брат овдової Іокасти, до якого тимчасово перейшла влада, пообіцяв руку цариці тому, хто врятує Фіви від Сфінкса. Та коли в пазурах страховиська загинув син самого Креонта, більше ніхто не ризикував змагатися з чудовиськом. І тоді Едіп прийшов до скелі й гукнув до нього: «Кажі свою загадку, я хочу її розгадати!» Сфінкс лиховісно зареготав і промовив: «Хто ходить уранці на чотирьох, удень — на двох, а ввечері — на трьох?» Едіп спокійно сказав: «Людина. На світанку свого життя вона повзає на чотирьох, тобто на ногах і руках, у полудень віку ходить на двох ногах, а наприкінці життя їй потрібний ще й костур».
- Почувши правильну відповідь, Сфінкс кинувся з гори й розбився. Удячні фіванці обрали Едіпа царем, Креонт віддав за нього Іокасту, яка була його рідною матір'ю. Так справдилося веління Долі: він убив батька й одружився з матір'ю. Справдилося й прокляття Пелопса: Лай загинув від руки власного сина. Іокаста народила синів Полініка й Етеокла та дочок Антігону й Ісмену. Доброго і справедливого Едіпа поважали фіванці, які почали забувати про вбивство Лая. Та й сам він майже забув про жахливе дельфійське пророцтво, чим знову викликав гнів богів.

- Почалися страшна моровиця і засуха, гинуло багато людей. Ніякі молитви й жертвоприношення не допомагали, і Едіп послав Креонта до Дельф довідатись, як можна зарадити лиху. Після повернення той переказав віщування дельфійського оракула: «Фіванцям треба знайти вбивцю Лая, який живе серед них, і назавжди вигнати з міста». Народ загомонів: «Хто ж убивця?» Едіп пообіцяв багату винагороду тому, хто викаже вбивцю Лая, але всі мовчали. Тоді царю порадили звернутися до віщуна Тіресія. Коли той прийшов, Едіп повторив запитання, але віщун не відповідав. Розгніваний Едіп звинуватив Тіресія в покриванні вбивці. Віщун розсердився й приголомшив царя страшною звісткою: це він, Едіп, убив свого батька Лая. Гнів, сумніви та розпач охопили царя. І раптом йому сяйнула думка: є ж свідок, візник, який бачив убивцю Лая. «Де той візник?» — кинувся Едіп до Іокасти. Вона сказала, що з того часу, як Едіпа обрали царем Фів, візник став пастухом на далеких гірських пасовиськах. Його знайшли, і він підтвердив, що камінь у Лая кинув Едіп. «О горе!» — простогнав цар. Аж тут прибігла служниця і повідомила, що від сорому та ганьби Іокаста повісилась. Едіп кинувся до неї і перерізав зашморг, але було пізно. Тоді він зірвав з її сукні застібку й виколов собі очі: «Ці очі, що не впізнали рідної матері, не можуть дивитися на білий світ. Ви бачили, очі, які злочини я скоїв, і не осліпли самі! О Зевсе, карай мене, нещадно карай».
-

- Коли Креонт звелів Едіпові покинути Фіви, той гордо відповів, що не багатиме залишити його в місті, а піде сам. Переодягнувшись у жебрацьке лахміття, Едіп назавжди залишив рідне місто. І лише донька Антігона стала його поводитирем. Довго вони мандрували, аж поки дійшли до містечка Колон, неподалік від Афін. Дізнавшись про прибульців, до них прийшов афінський цар Тезей, син Егея, чиїм ім'ям назване море. Та Едіп уже помирав. Нараз небо розкраяли блискавки, загуркотів грім. «То Зевс провіщає мені останні хвилини! — мовив Едіп. — О славний Тезею! Ти, мабуть, чув про мої страшні злочини, та знай: я не винен. Зрячий, я ішов у темряві й злом платив за зло. Тепер, сліпий, я бачу: так жити не можна, але вже пізно, я помираю. Звели поховати мене в гаю біля Афін. Моя могила завжди боронитиме твоє білокам'яне місто і твій розумний народ».
- Антігона повернулася до Фів, де саме почали боротися за владу Етеокл і Полінік. Чим закінчився цей цикл ви дізнаєтеся, прочитавши переказ перед прологом до трагедії Софокла «Антігона»